

חגיגה ה

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חגיגה דף ד עמוד ב

סתרי תורה: זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשיא וכו'. יש כאן הרבה דברים תמוהים תדא היכי ישעה בין מרים למרים, ועוד וכי נתנו לו כח גם להחיות, שהרי שאל אי אהדרה, ועוד כהנה וכהנה, ובודאי מימרא זו היא מסתרי תורה.

2. תוספות רי"ד מסכת חגיגה דף ד עמוד א

הואיל ואייתיה תיהוי למנינא ראיתי לאחד שפירש במקום אותה שאמרתי ואינה נ"ל דאטו אותה תחיל כיון שהבורא ציוה לו להמיתה היאך אפשר שלא ימיתנה ונ"ל לפרש תהא במנין המתים כלומר אע"פ שבלא זימנה הבאתי אותה כיון שלקחתי נשמתה אי אפשר להחיותה אלא תהא במנין המתים:

3. רבינו חננאל מסכת חגיגה דף ה עמוד א

ויש מי שאומר כענין חלום ראה דברים הללו. ולא עוד אלא רב ביבי בן אביי היה מתעסק בראיית השדים לפיכך יש לומר כדרך הזה ראה ואין סומכין עליו ופתרון יש נספה בלא וגו' כגון אדם שהרג חבירו

ספר מגדים חדשים

ובקור דברי רבינו חננאל זזה, נראה שהוא מתכוון
הגאונים [הרכזי] (קימן רמה), שנשאל על
דבר עובדא זו דרב ציבי בר אביי, והשיב ו"ל דע כי
אמיתת הדברים הללו מקותרין מזני אדם הן, ורב ציבי
בר אביי שאמר את המעשה יחיד הוא, ומס ושלוס
שמחזין לשקר, אלא שלמאד היה מעמיק [אולי ז"ל
מתעסק] לדבר עם המלאכים ושוקד לראות את השדים,
וממה שהעמיק [אולי ז"ל שהתעסק] בדברים הללו
נקתחן ודומה שנפגע בו. ושם דברי חכמה ורמו אמר

4. ספר מגדים חדשים

ואיתרע מולה ואייתרתה. ענין איתרע מוליה מלינו
בהרבה מקומות, ולא נתבאר הענין זזה.
ונראה הכוונה זזה עפימ"ש בשבת (נג ז) אדם דאית
ליה מולה מקייע ליה, בהמה דלית לה מולה לא מקייע
לה, פירש"י מוליה מלאך שלו ומליץ עליו. ולכן אפשר

זכוש"ב רש"י בצרכות שם הטעם באצל שרץ שימור,
משום דהורע מולו. נראה שיוצן צמ"ש
בהוריות (יב א) דילמא חלשא דעחיה ואיתרע מוליה.
וכן איתא בשו"ע או"ח (קימן תרסד ס"א) בענין
לראות הלל בליל הושענא רבא ע"ש. חזין דאף ע"י
חלישות הדעת לבד מיתרע מוליה. ובשו"ת מהרש"ם

<p>ובשבת (לז א) איחא נשים ממות בשעת לידתן, מאי שגא בשעת לידתן אמר רבא נפל חורא חדד לסיניא, פירש"י הואיל ואיטרע מולה מזומנת פורענותה לצא. והכוונה נמי כיון שהאשה בשעת לידה היא מסוכנת, ממילא נחלש כח מולה ועלולה למות. ובזכרות (נד ז) שלשה זריכין שימור [פירש"י מן המזיקין], חולה חיה כו' וי"א אף אצל. פירש"י חולה שהורע מזולו לפיכך השד מתגרה בו, וכן חיה אשה שילדה, וכן אצל ע"ש. מזואר דחולה וכן יולדת שהיא צגדר חולה, זריכין שימור יואר משאר אדם, לפי שהורע מזולו. ונפ"י הרשב"ץ למס' זכרות שם כתב, לפי שהחולה והחיה הם בסכנה ודבר מועט מזיק להם, והשד מתגרה במי שהורע מזולו והוא צעור ע"ש. ומש"כ רש"י שגם אצל הורע מזולו עיין מה שכתבנו להלן.</p>	<p>המתבאר מכל זה, דכל אדם יש לו מלאך המגין ושומר עליו, וזה מה שקראו חז"ל מזולו לשיטת רוב המפרשים, ולפעמים ע"י סיבה איתרע מזליה ומוכן לפורענות. ואין זה ענין למזל הנזכר במז"ק (כח א) שאמרו במזלם תליא מילתא, ובשבת (קנו א) מזל יום ומזל שעה, דהתם הכוונה אשעת הולדה צאזיה מזל מהי"צ מזלות נולד. וענין איתרע מזליה, היינו המלאך השומר עליו לצל ינוק, וכשהאדם נמצא בעת זרה כגון שהוא חולה או שניק צאזיה אופי, אז הורע כח מזולו, וזריך זכות גדול להצילו. וזוה יובן מ"ש צפספס (קי א) דילמא חליש ומיתרע מזליה, ועיין צפירש"י ורשב"ס שם. וזהו שאמרו כאן כיון שהאשה נכוות הורע מזולה וע"י כך היה השליח יכול להמיתה.</p>
---	--

5. תוספות מסכת חגיגה דף ה עמוד א

מוסיפנא לו והוה חלופיה - יש להקשות לרבי עקיבא דאית ליה בשילהי החולץ (יבמות דף נ. ושם) משלו הוסיפו לו לחזקיה ולית ליה זכה מוסיפין לו הא משמע הכא דמוסיפין לו צ"ע.

6. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף נ עמוד א

זכה - משלימין לו, לא זכה - פוחתין לו, דברי ר' עקיבא; וחכמים אומרים: זכה - מוסיפים לו, לא זכה - פוחתין לו. אמרו לו לרבי עקיבא, הרי הוא אומר: והוספתי על ימך חמש עשרה שנה! אמר להם: משלו הוסיפו לו, תדע, שהרי נביא עומד ומתנבא אהנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, ועדיין לא נולד מנשה. ורבנן? מי כתיב מחזקיה? לבית דוד כתיב, אי מחזקיה נולד, אי מאינש אחרנא.

7. תוספות מסכת יבמות דף נ עמוד א

משלו הוסיפו לו - וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון והא דאמר בפ"ק דחגיגה (דף ד: ושם) גבי איתתא מגדלא נשיא כי חזינן צורבא מרבנן דמעבר אמיליה מוסיפין ליה אר"י דניחא אפילו לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם.

8. ספר בניהו בן יהוידע על חגיגה דף ה/א

אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה. נראה לי בס"ד תרתי בעי, חדא עודנו בחור וקטן בשנים דדמו רותח, ונח לכעוס ולהקפיד, ועוד דהוא חכם דאורייתא מרתחא ליה, ועם כל זה מעביר במיליה, לכך ראוי הוא למתנה טובה זו. והתוספות הקשן מהא לרבי עקיבא, דסבירא ליה בחזקיהו המלך ע"ה משלו הוסיפו לו, והניחו בקושיא. ונראה לי בס"ד מלך שאני דדינו כרבים, ולא יתערב עם שנותיו שנים של הדיוט יחיד. **ועוד נראה לי בס"ד גבי מלך לא אפשר להוסיף לו על שנים הקצובים לו, כי בזה נמצא נכנס בתחום בנו אשר ימלוד אחריו אחר כלות שנים הקצובים אליו, ואין מלכות נוגעת בחברתה.** דהא מצינו [שבת ל' ע"א] גבי דוד המלך ע"ה שזמנו הקצוב נשלם בשבת, ורצה שיפטר באחד בשבת, ואמר לו קודשא בריך הוא אי אפשר משום דאין מלכות נוגעת וכו', נמצא אפילו על יום אחד בלבד יש קפידיא, **לכן סבירא ליה לרבי עקיבא משלו הוסיפו לו, דהיינו משני הקצובים ולא ניתן לו שנים יותר מן הקצוב לו:**

9. תוספות מסכת יבמות דף נ עמוד א

מוסיפין לו - והא דאמר במועד קטן (דף כח. ושם) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא פשיטא דזכות גדול מועיל כדאמר בשבת (דף קנו: ושם) אין מזל לישראל ומיהו לא שכיח שישתנה המזל כדמוכח בתענית (דף כה). גבי עובדא דר"א בן פדת.

10. ספר מגדים חדשים

אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה מוסיפנא להו ליה. בדרשות חת"ס ח"צ (דף שנט ע"ב), כתב לפרש הפסוק (משלי ט') כי די ירבו ימין ויסיפו לך שנות חיים, עפימ"ש דהוסיפו לצורבא מרבנן שנותיה של מרים מגדלח שער נשיא נ"ל מגדלח דרדקי, וכחצו החוס' ביצמות (נ' א) אף למ"ד זכה משלימין ואין מוסיפין, ככה"ג מוסיפין כיון שאותם שנים כבר היו נגזרים לשום אדם. וזה פירוש הפסוק (משלי י') יראת ה' חוסיף ימים ושנות רשעים תקלורנה, ר"ל ע"י ששנות רשעים תקלורנה, ע"י יראת ה' חוסיף ימים, שמוסיפין לו אותן השנים

שנתקלרו משנות הרשע. והנה לפי מה דקיי"ל שמוסיפין לאדם, ע"כ טוב שיוסיפו לו שנים טובים עליונים ולא שיתקלרו ח"י שנות רשעים ויתנו לו כי יתמו חטאים ולא חוטאים, ועוד שאותן שנים שהיו מוכנים לרשע אינם מתוקנים כ"א מקולקלים ואריכים חיקון, וטוב יותר בהוספת שנים חדשים. והו כי די ירבו ימין ויסיפו לך שנות חיים ולא שנות מחים ע"ש. וע"ע בשו"ת חת"ס קובץ תשובות (סימן כב), שכתב לפרש מ"ש (יומא ע"א א) מחיה חיים יתן לכם חיים טובים ארוכים מתוקנים, דוקא מחיה חיים ולא שנים של נספה בלא משפט ע"ש. ונפלא הדבר לפי מה שנראה גירסת רבינו חננאל ביומא שם, דמסיים שנאמר כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך, והוא עפ"י מש"כ החת"ס בדרשות הנ"ל.

11. ספר מגדים חדשים

ומתבאר עוד מדבריו ז"ל, שהמנוח ומעשים טובים שעושה הצורבא מרבנן באלו השנים שהוסיפו לו, נוקפים לזכות הרשע שחיי נכרתו. ומנאמי להגרש"ק ז"ל בספר חכמת שלמה פ' חיי שרה (ע' נט וע' סג וע' סה וע' רמה) שכתב בעין זה, לשנים הללו שהוסיפו לו, כיון דהוי משל אחר אז כל המנוח שזה עושה בשנים הללו מתשבץ אותו למעלה לשם האחר שמת. והוסיף דבזה מובן מ"ש שנותנין שנים הללו רק לתאן דמעביר במיליה ולא למנוח אחרת, משום דאם זה החי לא היה עובר במיליה היה לוועק שהוא עשאו ונחשבו לשם אחר, אבל אם הוא מעביר במיליה הוא מוותר לטובת ההוא שנספה בלא משפט ע"ש.

12. ספר מגדים חדשים

אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה מוסיפנא להו ליה והויא חלופיה. צעשרה מאמרות (מח"ד ח"צ פכ"ט) כתב לבאר בזה, דהוא ע"ד סוד הגלגול, דהצורבא מרבנן שמוסיפין לו השנים הוא גלגולו. ובצאור יד יהודה שם כתב, וזכה ליכא

לאקשו"י לר"ע דלית ליה זכה מוסיפין לו, דשאני הכא דמשלו הוסיפו לו, דמתחילה נגזרו השנים על תנאי או לראשון או לשני ע"ש.

13. ספר בניהו בן יהודע על יבמות דף נ/א

אמר להם משלו הוסיפו לו. מקשים אמאי לא קאמר הוסיפו לו משל אחרים, וכדאיתא בחגיגה [דף ה' ע"א] בהך עובדא דמרים. ונראה לי בס"ד דהתם אמר ליה בהדיא דאין מוסיפין אלא רק לתלמיד חכם דמעביר במיליה, אך אם אינו מעביר במיליה אפילו שהוא צדיק גמור אין מוסיפין לו, ומצינו בחזקיהו הנביא ע"ה דהלך

על קו הדין ואמר ליתי ישעיה לגבאי שכן מצינו לאליהו זכור לטוב גבי אחאב, עד שעשה הקב"ה פשרה שחלה חזקיהו, ואמר לישיעיהו לך ובקר את החולה, וכדאיתא בברכות דף י"ד ע"א, ואי איתא דהוה מעביר במיליה, הוה אזיל אצל ישעיהו הנביא ע"ה, אע"ג דלדעתו אינו מחוייב בכך, ולכן אמר להם משלו הוסיפו לו, דאי הוה אמר להו משל אחרים הו מצי למדחי בהכי. **ועוד נראה לי בס"ד דהאי מילתא דאתמר בהגיגה בעובדא דמרים ליתא הכא גבי חזקיהו הנביא ע"ה, כיון שהיה מלך וצדיק גדול, ליכא למימר שיוסיפו לו חיים מבני אדם פשוטים**, וא"ת המצא ימצא בדורו צדיקים גדולי הדור, הנה אנשים גדולים כאלה לא שכיח שיהיו מן הנאספים בלא משפט, כדהוה בעובדא דמרים, וגם לא תהיה מיתתם מעיקרא ע"י מלאך המות כדי שיקרה להם כזאת:

14. תוספות מסכת חגיגה דף ה עמוד א

הא יראוני מוחלין - גבי עושק שכר שכיר כתיב דהוה ליה לא תעשה ופליגא דרבי ישמעאל בפרק בתרא דיומא (דף פו.) דאמר תשובה תולה ויה"כ מכפר ואיכא ברייתא אחרת דאמר על עשה ולא תעשה תשובה מכפרת ועוד יש לחלק בין עניני תשובה יש שב ומוחלין לו מיד ויש שב דמוחלין לו אבל לא מחילה גמורה ועדיין יש עונש ואותו עונש תולין והא דאמרינן בשבועות (דף יב: ושם) העובר על מצות עשה ונתחרט לא זז משם עד שמוחלין לו היינו מחילה גמורה ואם שב בכל לבו ע"י יסורין יתכפרו לו עונותיו.

15. טורי אבן מסכת חגיגה דף ה עמוד א

הא יראוני מוחלים לו. כתבו התוספ' גבי עושקי שכר שכיר כתיב דה"ל לא תעשה ופליגי דרבי ישמעאל דאמר פ"ח דיומא (דף פ"ו) תשובה תולה ויה"כ מכפר. ול"נ דלא פליגי דהא ר"י אמר התם עבר על עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלים לו כו' ועבר על ל"ת ועשה תשובה תולה ויה"כ מכפר והיינו כמתני' דהתם דתנן תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ול"ת ועל החמורי' הוא תולה עד שיבא יה"כ ויכפר, ומפר' בגמרא דה"ק תשובה מכפרת על עשה ול"ת שניתק לעשה אבל על ל"ת גמור תשובה תולה ויה"כ מכפר. הרי דל"ת שניתק לעשה בכלל עשה הוי דלא זז משם עד שמוחלים לו כשעשה תשובה וטעמא משום דלאו הניתק לעשה אין לוקין עליו. והא עושקי שכר שכיר אין לוקין עליו מתרי טעמא חדא הואיל וניתן להישבון דמה"ט גב וגזלן אין לוקין דה"ל לאו הניתק לעשה כדאמר בסוף חולין (דף קמ"א), ועוד דעושקי שכר שכיר ה"ל לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו מש"ה הוה ליה בכלל קלות דתשובה לחוד מכפר וא"צ ליה"כ

16. ספר בניהו בן יהוידע על חגיגה דף ה/א

שם כל העושה דבר ומתחרט בו. יש להקשות תיבת בו נראה לשון יתר. **ונראה לי בס"ד יש חרטה דבוקה, דהיינו שמתחרט מכת גופו של אותו דבר שעשה שנמאס בעיניו, וזו חרטה דבוקה בגופו של אותו דבר. ויש חרטה נפרדת, שהוא לא נתחרט מכת גוף הדבר שנמאס לו, אלא נתחרט מפני יראת העונש, דחש פן יגיע לו רע ועונש, שאם לא היה מגיע לו עונש לא היה נמנע מאותו דבר, על כן זה גרוע ואין לו מעלה זו דנמחלים כל עונותיו בעבור חרטה זו דוקא. ולזה אמר ומתחרט בו דייקא, שהיא חרטה דבוקה בהחטא, אז ראויה חרטה זו שכל עונותיו נמחלים בעבורה. והנה מי שיש לו חרטה דבוקה כאשר אמרנו, הנה זה יש לו יראת הרוממות, שאינו ירא בשביל עונש אלא משום דקודשא בריך הוא רב ושליט על כולא, ולכן יליף זה מפסוק יראוני שהוא לשון ראייה ולשון מורא, וכזה יתורץ מה שהקשו התוספות ז"ל, דלעולם הא אתי נמי כר' ישמעאל דסבירא ליה בלאוין תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, דאיירי בעושה תשובה מיראת העונש, ולכך אין בה כח למחול מיד. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, מה שאמר תיבת בו לומר דמתחרט במעשה אחר, שדומה לאותה עבירה שהוא באותו מקום באותו פרק באותה אשה, דאמרו בגמרא בכהאי גוונא הוי תשובה מעליא, עכ"ד נר"ו:**

17. טורי אבן מסכת חגיגה דף ה עמוד א

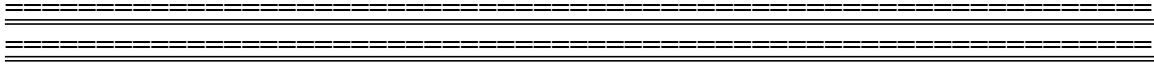
עבד שרבו שוקל לו שגגות כזונות תקנה יש לו. נ"ל דלאו למימרא דעונש שוגג ומזיד שוים הן בידי שמים דחלילה לא-ל מרשע ושקי מעול ועוד דבהאי קרא לא רמיזא מזיד כלל אלא שוגג לחוד דהא על כל נעלם כתיב דהיינו שוגג. אלא ה"ק שוקל לו ועונשו על השוגג נמי כמו שיש עונש במזיד מיהו האי כדינו מזיד בעונש חמור ושוגג בעונש קל, מ"מ בשם עונש שוין ושקולין הן:

18. בית הבחירה למאירי מסכת חגיגה דף ה עמוד א

הנותן צדקה לעני בפרהסיא נוח לו שלא נתנה מפני שנתבייש במתנתו המעוטה

19. מהרש"א חידושי אגדות מסכת חגיגה דף ה עמוד א

מוטב דלא יהבת ליה כו'. וכספתי כו'. לא שייך הכא לומר הא דעשה דוחה ל"ת כיון דהיה אפשר לו לקיים שניהם וליתן לעני בסתר:

20. שערים מצויינים בהלכה

דף ה: מר לא בהסתר פנים איתיה כו'. תמוה הדבר שקנאו בו, וגם אינו מן הכבוד לומר לו בפניו ולצערו. ונ"ל עפ"י דברי רש"י שפ"י הא דאינו מהם דכתיב "והסתרתי פני מהם", שצועק מצרות הבאות עליו ואינו נענה שלא יבואו, וכיון דלרבא לא היו לו אלו הצרות, מוכח מזה שמקבלים תפלתו, ולכן אמרו לו כן ונתנו בו עיניהם לצערו, כדי שיתפלל גם בעד אחרים, שהוא דואג רק בעד עצמו, וזהו חילול השם, שמשא רבינו ושאר הנביאים תמיד התפללו בעד כלל ישראל, ולא בעד עצמם.

21. ספר בניהו בן יהודע על חגיגה דף ה/ב

כל מקום שנתנו בו חכמים, עיניהם או עוני או מיתה. נראה לי הטעם לשנים אלו שיהיו ע"י חכמים בעלי תורה. משום דבתורה כתוב [משלי ג' ט"ז] אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, ולכן נותנת כח ללומדיה להעניש במיתה מצד כח הימין, ובעוני מצד כח השמאל...

והא דקאמר יהבי ביה רבנן עינייהו. איך הכונה שהיו ברבנן קוין של עין הרע כדרך בני אדם המטילים עין הרע אלא מכח דיבורם זה נתקנאו הקליפות והחיצונים, והם הטילו עין הרע, אך מחמת דהטילו עין הרע מכח דברים אלו שדברו רבנן לרבא. לכך מייחס הטלת העין להם, ואמר יהבו ביה רבנן עינייהו, וכן הענין בכל מקום שתמצא בתלמוד דברים כיוצא כאלו:

• **רמב"ן באגרת הקדש:** שהחכמים מדביקים מחשבותם בעליונים--וממילא מחשבותם מתקיימים

• **ספר חזון איש, ב"ב ליקוטים ס' כא (ע' רנה)**

שם יהצו ביה רבנן עינייהו ונח נפשיה, מסודות הכריאה כי האדם צמחשבתו הוא מניע גורמים לסתרים צעום המעשה ומחשבתו הקלה חוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מולקוים, וכדאמר פסחים י' ב' כיון דנפיש אפחזייהו שלטא צבו טינא, וצב"ת פ"ד א' לא מסתפי מר מעינא צ"ש, ושם צ' פרידה אחת יש לי ציויכס כ"י, ושם ק"י א' לא תזבין חרעא דסמיכא למחא, וצטעב שבני אדם מחפעלוס על מניחות מוללחה, מעמידים את מניחות זו צמכה, ונמימי הכל ציוי שמים וכל שלא נגזר עלי ציוי שמים לאצדן הדבר נילא, אצג כשנגזר הדבר לאצד, מתנגגל הדבר לפעמים עיי שימת עין חמרון על הדבר ועיי זה הוא לכה, וכדאמר צ"מ ק"י צ' דרע סניק לצי קצרי כו' השעין והשעה צעון רעה, והיינו

22. בית הלוי בראשית פרשת ויצא פרק כח

ובמדרש רבה (סח יג) ... **דבמסכת חגיגה (ה ע"ב)** איתא דאחוי ליה ההוא צדוקי לריב"ח עמא דאהדרינהו מריה לאנפיה מיניה אחוי ליה עוד ידו נטויה עלינו, והקשה שם המהרש"א דהרי הך קרא כתיב גבי פורעניות (בישעי' ה ט י) בכל זאת לא שב אפר ועוד ידו נטויה, דהטור כתב בחושן משפט דאבידה מדעת הוא הפקר ואם הניח כיסו ברה"ר נעשה הפקר וכל מי שירצה יכול לזכות בו. וכתבנו לחלק בין מניח כיסו ברה"ר לבעה"ב הזורק כלי מראש גגו דמבואר להדיא במסכת ב"ק (דף כ"ו) דלא נעשה הפקר מדשקיל וטרי שם בבא אחר ושברו אם חייב או לא. והחילוק הוא דבמניח כיסו ברה"ר ולא איכפת ליה כלל מה שיהיה בו הוא דס"ל להטור דהוא הפקר אבל בזורק כליו לשוברם דישי לו בזה כוונה ורצון לשוברו כל זמן שלא נשברו הם שלו עדיין. וזהו דהצדוקי אמר לו עמא דאהדרינהו מריה לאנפיה מיניה דכבר סילק השי"ת רשותו מהם ואינם עוד שלו כלל. רק זה היה אם הקב"ה משלחם מא"י ולא איכפת ליה במה שיעשו הכשדים בהם, והראה לו ריב"ח עוד ידו נטויה עלינו דשלחם לשם בכוונה מיוחדת שישבלו שם יסורים והוי כמו זורק כליו לשוברם דהם שלו עדיין...

23. ספר צדקת הצדיק - אות צ

התורה הוא מפת העולם כמו שאמרו (בראשית רבה ריש פרשה א' א') במשל דדיפתראות ופינקסאות וכן ישראל [שהם ואורייתא חד כנודע כי אור הנפשות דישאל הוא עצמו אור התורה וכמו שמובא (זוהר חדש שיר השירים כ"ד ע"ב) דיש ששים רבוא אותיות לתורה] שבכל דור הם מפת העולם באותו דור כפי ההתחדשות שבנפשות מישראל בכל דור כן התחדשות העולם באותו זמן, וכמו שאמרו (יבמות ס"ג.) אפילו ספינות וכו' בשביל ישראל. וכמו שהנפשות משתנות מדור לדור כן התורה והיינו התורה שבעל פה שמתחדש בכל דור חדשות על ידי חכמי ישראל, ועל ידי כל חדשות התורה שבעל פה יוצא לאור נפשות חדשות מישראל ועל פיהם נתחדש גם כן ענינים בעולם וממצב העולם בכל דור נוכל להתבונן על מצב נפשות ישראל שבדור וכן על מצב התורה שבפיות תלמידי חכמים האמיתיים שבאותו דור [ולכן אמרו (חגיגה ה' ע"ב) אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם (ירמיה מ"ט ז) עיין שם ומובן]:

• עיין בספר אמת ליעקב עה"ת פרשת בשלח בענין בחירה חפשית

24. ספר מגדים חדשים

שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, לנפש החיים (שער ד' פכ"ז) כתב, ואם ח"ו אנחנו עוסקים בתורה צרפיון, כניכול מממעט שפע האור עליון בכל העולמות כל אחד לפי ערכו, וצמסתרים תצדק נפשו יתנרך כניכול, כמש"ל ג' הקצ"ה זוכה עליהם, וחשיב חד מנהון על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וענין זאת הצנייה הוא המגברות הדין בהתמעטות האור עליון שהם הרחמים הגדולים בעולמות הנסתרים ע"ש [בתורת הצנייה (פ"ה) כתב, צמ"ש חז"ל שהקצ"ה זוכה על מי שאפשר לו לעסוק

בתורה ואינו עוסק, היינו שהקצ"ה שהוא היודע צאמת אושר המגיע לנפש האדם מלימוד התורה [שזולמו ית' לא ראה ולא ידע אותה שום עין בעולם עד תכליתו], ורואה בכל שעה איך מוליא האדם שעומיו היקרים שיש צידו להביא צדק אור של תורה שהוא אושר נאחי לנפשו כו', הקצ"ה מנטער וזוכה על אצדן אושר צמיו החצוצים אצידה נחמית שלא ימלאו אותה עוד לעולם שמקום קניית תורה רק צזה העולם הוא ע"ש.

25. ספר בניהו בן יהודע על חגיגה דף ה/ב

וכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, דהיינו שאין לו לב מבין לתרץ הקושיות, והוא עוסק בתורה בדרך העיון לבדו, שאז ישאר בקושיות בלבד שמתרבים אצלו, ואין מוצא להם תירוץ אפילו לקושיא אחת, כי הוא אינו בר הכי, וגם אינו לומד לפני רב וחכם כדי שהוא יתרץ לו קשיותיו, דנמצא נשאר זה נבוך תמיד ברבוי הקשיות, הנה גם זה גורם תגבורת לקליפות, מאחר דאינו מוצא תירוץ לשבר הקליפות, ואז ממילא יתגברו כוחות הדינין, וצריך לתקן הדבר על ידי מיתוק וביסוס לכוחות הדינין, כדי להכניע הקליפות:

26. מהרש"א חידושי אגדות מסכת חגיגה דף ה עמוד ב

ג' הקב"ה בוכה כו'. ועל שא"א לעסוק בתורה כו'. לכאורה מה בזה טעם לבכיה ואדרבה היה לשמוח על כך ולפי הדקדוק דקאמר גבי שאפשר כו' ואינו עוסק סתם ולא קאמר ואינו עוסק בתורה וכן גבי שא"א כו' קאמר עוסק

סתם ולא קאמר עוסק בתורה נראה לפרש דה"ק כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק גם בדברים אחרים כפועל בטל וכל שא"א לו לעסוק בתורה לאו משום שא"א לו ממש אלא שעוסק בדברים אחרים המבטלים אותו מלימוד תורה על שניהם הקב"ה בוכה על זה שהולך בטל ואינו עוסק בתורה וגם על זה שעוסק בדברים אחרים וביטל מד"ת שהיה לו להניח כל עסקיו משום לימוד תורה כדאמרינן סוף פ"ב דקידושין מניה אני את כל אומנות שבעולם ולומד את בני תורה כו'.

27. ספר גבורת יצחק

והנה צרכות ל"ה ב' ואספת דגן הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רשב"י אומר אפשר אדם חורש וזורע וקוצר וכו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכת נעשית ע"י אחרים, אמר רב"י הרבה עשו כר"י ועלמה בידן כרשב"י ולא עלמה בידן, והמהרש"א ביאר דודאי יש דייקים גמורים דמקיים זהו שמלאכת עמנו נעשית ע"י אחרים אלא דמעטים המה וז"ש הרבה עשו כר' ישמעאל ועלמה בידן דרוב עולם אינו דייקים גמורים, והרבה עשו כרשב"י ולא וכו' לפי שרוב אינם דייקים גמורים כרשב"י וכמו ששנינו יפה מ"מ עם דרך ארץ וכו' וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' עכ"ל, ולפי"ן י"ל דהקב"ה בוכה על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק היינו דייק גמור דמקיים זהו שמלאכת עמנו נעשית ע"י אחרים, והוא עוסק במלאכה כשהי אפשר לו לעסוק רק בתורה לבד ומלאכתו הי' נעשית ע"י אחרים, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק היינו מי שאינו דייק גמור שכשאינו עוסק במלאכה עם קורמו סופו בטלה, ומש"ה בוכה הקב"ה על כך.

ויצו י"ל דמי שאי אפשר לעסוק בתורה היינו שעוסק בתורה יותר מכדי כמו שפי"ז יחלש גופו ושוב לא יחיל יכול ללמוד כראוי, וכעין הא דאיתא בכמוצות דף ג' א' כל המכניס את בנו פחות מבן שש רך אחריו ואינו מגיעו, ובתוס' רי"ד פי' רך אחריו להצרות ולהחיותו ואינו מגיעו שחלש הוא יותר מדאי ורואה לרפאותו ולא יועיל לו.

28. מו"ר הגרצ"ש = "MISPLACED PEOPLE"

29. ספר מגדים חדשים

וראיתי למהרש"ו ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה כז דף כג ע"א) שכתב, הפרנס המתגאה על הצבור יתגלגל בדצורים כו', כי דבורה היא בעלת גאווה ע"ש ועיין בשו"ת תורה לשמה (סימן חסג). ומשמע דכן הוא בכל פרנס המתגאה, מדלא אמר פרנס המתגאה על הצבור בחנם, משמע דמייירי אף בפרנס שעושה לטובת הצבור, מ"מ בעונש שמתגאה עליהם יתגלגל בדצורה. ואפשר לומר הטעם בזה, דהוא דומה במעשיו להדצורה, דגם מהדצורה נהנים בני אדם מהדבש שהיא עושה, ועכ"ז היא מצערת לאנשים בעקיצתה. ואפשר עוד הענין בזה, עפ"י מש"כ בקפר אור החכמה (פ' נצבים), כשאדם נעשה ראש לבני עירו או לתביריו, ויש יכולת וגבורה בידו, ילמוד מהדצורים שיש להם עוקץ צפיהם אשר בו ינשכו, מלבד הדצורה הגדולה שהיא המלכה של הדצורים לא ימצא לה עוקץ צפיה כלל, לפי שהבזי"ת לא רצה שתוכל להשלים את חרונה מפני היכולת החזקה שבידה, וממנה ילמוד האדם המושל על תבירו ע"ש. ופרנס זה שלא למד מהדצורה, עונשו שימגלגל בדצורה.

אמר להו אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן
 רואין תזכו להקביל פנים הרואים ואינן
 נראין. כעין זה איתא צירושלמי סוף פאה (פ"ח ה"ח)
 ושקלים (פ"ה ה"ד), גזי ר' הושעיא רבא שכינד ופייס
 לרבו של בנו שהיה סגי נהור, וא"ל את פייסת למאן
 דמתחמי ולא חמי, דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך.
 ובבוונת הנרכה שצירכס הנורבא מרצנן לרבי ור'
 חייא שזכו להקביל פנים הרואים ואינן
 נראין, היינו שזכו לקבלת פני השכינה. יוצן היטב
 עפימ"ש צירושלמי עירוצין (פ"ה ה"א), והיה כל
 מצקש משה אין כתיב כאן, אלא והיה כל מצקש ה'
 (שמות לג), מכאן שכל המקבל פני רבו כאילו מקבל
 פני שכינה. ולאו דוקא ברבו, אלא בכל חכם אמרו כן,
 וכמ"ש במדרש תנחומא פ' תשא (סימן כז), כל מצקש
 משה אין כתיב כאן, אלא כל מצקש ה', מכאן אמרו
 המקבל פני זקן כאילו מקבל פני שכינה. וצ"ע
 (פ"ב בפסוק סמכוני באשישות), כל מי שמקבל פני
 חכמים כאילו מקבל פני שכינה. וצ"ע א"י יתרו (י"א),

צ"ע בפסוק ויצא אהרן וכל זקני ישראל וגו' לפני
 האלהים, מה ת"ל לפני האלהים, אלא מלמד כל המקבל
 פני חכמים כאילו מקבל פני שכינה. וצ"ע פ' תולדות
 (פס"ג, ו) בפסוק ומלך לדרוש את ה', ללמדך שכל מי
 שהוא מקביל פני זקן כמקביל פני שכינה.
 ובזה מוצן היטב הכוונה בצרכה זו, דהס קיימו מלות
 קבלת פני חכם, שהוא צמעתו "כאילו" קיצל
 פני שכינה. וצירכס שזכו לקבלת פני השכינה ממש,
 צראיית פנים צעורה כשיננה ציהמ"ק. או דקאי
 אלעמיד לצא לעולם הצא כמש"כ המהרש"א.

31. קובץ המאור אלול תשס"ט-בענין מצות קבלת פני רבן

והמג"א (או"ח תקנד:יב) כתב דהא דמותר לעבור במים בתשעה באב להקביל פ"ר נ"ל שהולך בחול
 להקביל פ"ר בשבת דבחול אין חייב להקביל פ"ר. א"נ נהי דחיובא ליכא בחול, מ"מ מצוה איכא. ומבואר
 שהמג"א מסופק אם יש קיום להקביל פ"ר בחול. והמחצית השקל (שם) הסביר בדדעה הראשונה ס"ל כמ"ש
 המג"א בס' שא. ובדעה שניה ס"ל דבחול איכא מצוה, ובשבת ור"ח וכ"ש ברגל איכא חיובא. והביא המחצה"ש
 קושיית הא"ר דאם יש מצוה אפי' בחול, למה בעל האשה השונמית שאלה למה את הולכת היום, הלוא יש מצוה
 גם בחול. והמחצה"ש תירץ דאע"פ שיש מצוה, מ"מ לא היתה דרכה ללכת אלא בשבת ור"ח, ולכן אע"פ שהיתה
 לה מצוה ללכת, מ"מ כיון שלא היתה רגילה לקיים מצוה זו, שאל בעלה למה היתה הולכת.

אך הפמ"ג (א"א תקנד:יב) תירץ קושיית הא"ר, דאף שיש מצוה להקביל פ"ר בכל יום, מ"מ זהו שמה ילמוד
 ממנו איזה דבר. אבל אשה שאינה מצווה בתלמוד תורה, אין לה מצוה להקביל פ"ר בכל יום. ומבואר מדבריו,
 דבחול המצוה להקביל פ"ר הוא מטעם ת"ת. אך בר"ח ושבת, החיוב הוא מטעם אחר, ולכן לא היה בעל האשה
 השונמית שואלה בר"ח או בשבת למה את הולכת. ורק בחול שהמצוה להקביל פ"ר היא משום תלמוד תורה,
 והאשה פטורה מת"ת, יש לשואלה למה את הולכת.

והפמ"ג העיר דבחגיגה (ה:): יש מקור שמצוה להקביל פ"ר בכל יום. איתא שם "דרבי יעקב איש כפר
 חיטייא הוה מקביל אפיה דרביה כל יומא", כלומר היה מקביל פ"ר כל יום. ועיין בערוך לנר (סוכה שם)
 שהעיר דמהגמ' בחגיגה יש לדחות את דברי ר"י, דלפי רבי יעקב, באמת יש חיוב להקביל פ"ר בכל יום.
 ועפ"ז הסביר למה השמיט המחבר דינא דר"י, והוא משום שהמחבר סובר שיש חיוב בכל יום. אך יש
 לדחות, דמהגמ' בחגיגה אין ראייה שיש חיוב להקביל פ"ר בכל יום, אלא שיש מצוה, וכדברי המג"א
 והפמ"ג.

ועיין בפמ"ג (א"א שא:ז) שכתב דב' הדעות במג"א (תקנ"ד) היא ב' לשונות בגמ'. בסוכה (כז): איתא "מכלל דבחדש ושבת מיחייב איניש לאקבולי אפי רביה." ומשמע שיש חיוב אף בשבת ור"ח, ובחול י"ל שיש קיום מצוה. ובר"ה (זט): איתא "מכלל דבחדש ושבת איבעי ליה למיזל." משמע דאין חיוב בשבת ור"ח, אבל מצוה איכא, ובחול ליכא אפי' קיום מצוה.

32. ספר בניהו בן יהוידע על חגיגה דף ה/ב

וכן הוא אומר במדת פרענות. יש להקשות למר לא הביא הוכחה מפסוק יחזקאל סי' ד' ו' יום לשנה יום לשנה נתתיו לך, ונראה לי על כפרה קאמר ליה, דצער של יום אחד יכפר על שנה אחת דחטאו ישראל, ואין כונתו לומר אהשוב לך כאלו נצטערת שנה אחת. ומה שהביא הוכחה מן מרגלים, היינו דיליף יתורא דקרא, דכתיב במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאור את עונותיכם ארבעים שנה, **וקשיא ליה למה אמר יום לשנה מאחר דאמר אשר תרתם את הארץ ארבעים יום תשאור את עונותיכם ארבעים שנה, אלא ודאי נקיט נמי יום לשנה ללמדנו למנין בעלמא דיום בשנה חשוב שנה.** והנה לדעת ר' יוחנן שדרש יום אחד בעסק התורה חשוב שנה, בזה מובן הכתוב [משלי ח'] אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, כלומר אפילו בכהאי גוונא נמי אשרי:

33. שו"ת ציץ אליעזר חלק כ סימן עה

[אציין פרפרת יפה שכתוב בספר שו"ת מים חיים (רפאפורט) בקונטרס אוצרות חיים שבסו"ה ס' בפ' שלח עה"פ "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאור את עונותיכם ארבעים שנה וידעתם את תנאותי", וז"ל: שמעתי בשם אא"ו הגאון החריף הגדול מוה' חיים כהן רפאפורט אב"ד דק"ק לבוב צוק"ל, דלפי לשון המקרא הוי ליה לכתוב בהיפך שנה ליום שנה ליום תשאור את עונותיכם, ותירץ דהכי פירוש הקרא יום לשנה זה בדרך תמי' היאך יצא זאת מאת הקב"ה שעבור יום שחטאו ישא עונש שנה, הלא הקב"ה מלא רחמים והאיך יצא משפט חמור כזה מלפניו, ומתריך הקרא דמשפט זה שיום יהיה נחשב נגד שנה יהיה טובה גדולה עליכם כל הימים, היינו שכל השנה ישראל חוטאים לפני הקב"ה ויום אחד בשנה הוא יוהכ"פ שישאר עושיין תשובה מכפר על כל השנה, וזה שמסיים הקרא יום לשנה תשאור את עונותיכם, ר"ל, שזה המשפט שיום לשנה נחשב לשנה יהי' טובתכם לעולם שיום אחד בשנה הוא יוה"כ ישא עונותיכם של כל השנה, וכמאמר הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' עכ"ל, וש"י].

34. דף על הדף חגיגה דף ה עמוד ב

ומצאתי בכת"י הגה"ח ר' יעקב יהושע פרומן ז"ל (מח"ס נחלת יעקב יהושע עה"ת) הכותב בזה: ונראה לבאר ע"פ מה שאמר לי הרה"ג מו"ה צבי חנוך הכהן (שליט"א) זצ"ל אבד"ק בענדין (מח"ס יכהן פאר) **בשם השפת אמת זצ"ל, דיותר טוב ונכון להיות טרוד כל היום במסחר וללמוד שעה מעט בכל יום, מללמוד כל היום ורק שעה אחת ילך בטל עכ"ל, וביארתי הדברים, דמי שעוסק במסחר ונשא ונתן באמונה, ופינה עצמו מכל עסקיו בכל יום אפי' על שעה אחת או חצי שעה ללמוד תורה לשמה, אזי נחשב גם הטרדות לתורה, ולהיפוך, מי שלומד אפי' כל היום ואך רק שעה אחת הולך בטל, והבטלה מביאה לידי שיעמום ודובר לשון הרע, א"כ הלימוד הוי שלא לשמה, ולא נחשב הלימוד למצוה מאומה, וכאלו הולך בטל כל היום.**

ולפי"ז מובנים היטב דברי הש"ס הנ"ל: **כל העוסק בתורה אפי' יום אחד בשנה, דהיינו מי שטרוד במסחרו כל היום באמונה, ועיין ברמב"ן דמי שנושא ונותן באמונה כאלו עסק בתורה, וא"כ מי שעוסק במסחרו כל היום ופונה אפי' חצי שעה בכל יום ללמוד לשמה, כשתצטרף אותה שעה מועט בכל יום מן השנה, יעלה בידו יום אחד שלומד לשמה אזי מצרפינו גם הטרדות לתורה, וכאלו עסק כל השנה, וכן להיפוך, מי שהולך בטל חצי שעה בכל יום וחוטא באותו חצי שעה, וכשתצטרף אותה שעת הביטול בכל יום, יעלה ג"כ ליום שלם וחוטא יום אחד בשנה, ואזי כאלו חוטא כל השנה כולה, כי גם שעת הלימוד נתבטלה, מפני שלא למד ע"מ לקיים המצות.**

הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חגיגה דף ה עמוד ב

הקדוש ברוך הוא בוכה בכ"י על ג' מיני ביטול תורה רח"ל: ת"ר ג' הקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום על שאפשר לו וכו' ועל שא"א לעסוק וכו' ועל פרנס המתגאה וכו'. **וצ"ב מה הוא הא דא"א לו לעסוק ועוסק. ונראה לבאר כל הברייתא בענין אחד.** דהט"ז כתב (או"ח סי' מ"ז ס"ק א') לבאר הא דאיתא בקרא דעל מה אבדה ארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה, ונתפרש בגמ' בנדרים אמר רב שלא בירכו בתורה תחלה. וביאר שם הט"ז דעל השנית דהיינו סילוק התורה לפי שלא הלכו בה, שהתורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמ"ש על בחוקותי תלכו, ע"מ שתהיו עמלים בתורה, משא"כ באותם הלומדים ד"ת מתוך עונג ואינם יגיעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם. ע"כ אמר ולא הלכו בה, ר"ל שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתיחס להליכה כמ"ש וזהו שלא בירכו בתורה תחלה כי הברכה היא לעסוק בד"ת דרך טורח דוקא וכו'. ונמשך ממנו שעיקר מעלת עוסקים בתורה דוקא דרך טורח ויגיעה, כעסק זה שהוא בדרך משא ומתן, ואל זה כווננו בברכה לעסוק בדברי תורה. נמצא לפי דבריו דלשון עסק התורה הוא עסק כפשוטו, שזהו העיון והיגיעה בתורה הקדושה, וזהו עיקר משאו ומתנו ועסקו.

ולפ"ז נראה לבאר הברייתא בדרך זו והוא דג' הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם בכל יום. על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, נקט לשון עסק, דהיינו שודאי איירי באחד שלומד תורה אבל לומדה בדרך קלה בלומדו דף היומי והולך לו, ואין מתעסק בה בעיון ויגיעה לברר את האמת, וזהו בכלל אפשר לו לעסוק ואינו עוסק דלומד ואינו עוסק בה.

וכל מי שא"א לו לעסוק בתורה ועוסק, היינו נמי בעסק התורה, והוא שעוסק בתורה ועדיין לכלל עסק לא הגיע, דאינו בקי בחדרי התורה לידע להתעסק וליגע על נכון, ובעינן למיגמר והדר ליסבר שהעסק יהא על דרך אמת, וזהו א"א לעסוק, דהיינו שלכלל עסק עדיין לא בא, וכבר עוסק.

ועל פרנס המתגאה על הציבור קאי נמי אדברי תורה, וכמו שפירשו המפרשים (עיון יעקב) דאיתא בר"ה י"ז. דפרנס המתגאה על הציבור אינו זוכה לבן ת"ת, נמצא דדמעה שלישית היא נמי על ביטול תורה דנמנע ע"י, שבנו יהא ת"ת.

ספר אז ישיר - בין המצרים

§ ועוד ידו נטויה - רמז להנהגת תפילין של יד
ע"פ היסוד הזה, מפרש ה'משך חכמה' את הויכוח בין רבי יהושע בן חנניה והצדוקי שהבאנו בפתח הדברים. הצדוקי ראה את ישראל בגלותם ובשפלותם, הוא ראה אותם מושפלים בין העמים, ומוזה הסיק שהקב"ה הפנה עורף לישראל ועזב אותם לגורלם המר.
ר' יהושע רמז לו ע"י שהניף את ידו, רמז לתפילין של יד, וכוונתו היתה, שלמרות שלצופה מן החוץ נדמה שהקב"ה הסיר את השגחתו מעמו

והותיר אותם חשופים ליד המקרה, הרי שאין הדבר כן, מפני שקיימת הנהגה של הסתר פנים, ואהבת הקב"ה לעמו אינה מצטמצמת כשהם תחת הנהגה זו, והתפילין של יד נועדו להזכיר זאת. אמנם אין ישראל זוכים להנהגה ניסית וגלויה בזמן של הסתר פנים, אך יודעים הם כי עדיין אוהב ה' את עמו, וז"ל ה'משך חכמה' (שם):

וזה מה שאמר האי צדוקי (תגיגה ה' ב') עמא דאסתיר מריה פניו מנייהו, אחוי ליה 'ועוד ידו נטויה', שנאמר 'ובצל ידי כסיתך' (ישעיה נא, טז), שהראה לו, שאף על פי שהתפילין של ראש אינו נראה על פניו, אבל תפילין של יד רחיומתייה לגבן איכא, שנאמר 'ובצל ידי כסיתך'.

זהו, א"כ, תמצית הויכוח שבין רבי יהושע לצדוקי, ולכן כאשר ביקש הצדוקי לרמוז לרבי יהושע שהסיר הקב"ה את השגחתו מעמו, החווה דוקא בראשו, ור' יהושע סתר את שיטתו על ידי שסימן בידו דוקא, לפי שהיד מסמלת את הנהגת אה"ה, היא הנהגת תפילין של יד. ובאמת לא הבין הצדוקי את כוונת רבי יהושע, כי לא יכול היה להשיג שקיימת השגחה פרטית בהנהגה של הסתר פנים, וכי לא פסקה אהבת הקב"ה לעמו.²

❧ מנהג להניח בתשעה באב רק תפילין של יד

ע"פ מה שנתבאר, יש להטעים את המנהג שנהגו מקצת החכמים שלא להניח בתשעה באב תפילין של ראש, אבל תפילין של יד הניחו, וכפי שדייק הגר"צ פ' מלשון הרמב"ם. ובאמת הגר"צ פ' נשאר בצ"ע בטעם מנהג זה, שאין המנהג עולה בקנה אחד עם מה שאמרו שתפילין של יד

ותפילין של ראש הוקשו זה לזה, וע"כ, לכאורה, אין לחלק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ומדוע נהגו בת"ב להניח תפילין של יד, ולא תפילין של ראש.

ולפי מה שנתבאר, שהתפילין של יד והתפילין של ראש מסמלים שתי הנהגות של הקב"ה בעולמו, יש להסביר, שהמנהג מבוסס על ההבדל הזה, כי התפילין של יד מסמלים תקופה והנהגה של הסתר פנים, ובת"ב, שאנו מתאבלים ונזכרים בצער הגדול של החורבן ובהסתר פנים שבא לעולם ולבני ישראל בעקבות החורבן, היו חסידים ואנשי מעשה שנמנעו מלהניח תפילין של ראש, והניחו רק תפילין של יד, כדי לסמל את מצב ההנהגה בה אנו נמצאים מאז חורבן בית המקדש. יסוד המנהג הוא שהחכמים הרגישו שאין טעם להניח את התפילין של ראש, שהם סמל ההשגחה הגלויה, אחר שפסקה ההשגחה הגלויה כשחורבן בית המקדש.³